

Osmanlı Taşrasında Yeniçerilerin Varlığı ve Askerlik Dışı Faaliyetleri

The Presence of Janissaries in Ottoman Provincial Cities and their Non-military Activities

Cafer Çiftçi *

Özet

Klasik dönemde Osmanlı Devleti'nde yeniçeriler; kapıkulu ocaklarının piyade sınıfında görevli, üç ayda bir ulûfe adıyla ücret alan, savaşa her an hazır olan ve İstanbul'da oturan seçkin askerlerdir. İstanbul dışında da az sayıda yeniçeri tâifesi taşradaki şehir merkezlerinde bulunan kalelerde muhafız olarak görevlendirilmişlerdir. Ancak 1559 yılında yaşanan Şehzâde Bâyezid vakası sonrasında, çeşitli nedenlerle taşraya yerleştirilen yeniçeri sayısında artış yaşanmıştır. Bu süreçten itibaren taşrada şehir halkı ile kaynaşarak evlilikler yapan, ticaret ve esnaflıkla uğraşan, kırsal alanlarda tarımsal üretimle meşgul olan ve çeşitli eminlikleri tasarruf eden yeniçeriler, askerlik dışı faaliyetleri benimsemişlerdir. Devletten aldıkları maaş ve vergi muafiyetleri de düşünüldüğünde, yeniçeriler taşrada sıradan reâyâyâ göre oldukça avantajlı konuma gelmişlerdir. Bu makalede, Osmanlı taşrasında var olan yeniçeri askerlerinin görevleri, görev dışı davranışları ve taşrada uğraştıkları iş alanları, yaşanan örnekleriyle incelemeye alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeniçeri, Osmanlı, Taşra, Esnaf, Kanundışı.

Abstract

The Ottoman Janissaries in the Classical period were elite soldiers who were in the infantry class of guilds of the sultan's household troop, received quarterly wages called ulufe, resided in Istanbul and were always ready for war. A number of janissary crews were appointed as fort guards in province town centers out of Istanbul. However, after the Shehzade Bâyezid incident in 1559, there was an increase in the number of janissary deployed to provinces for various reasons. In this period, janissaries adopted activities different from their usual occupation by becoming friendly with the people, marrying, getting involved in trade and crafts, husbandry in rural areas and disposing various bailees. When their wages received from the Empire and tax exemption is taken into account, it appears that janissaries occupied a very privileged position

* Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bursa.
e-posta: cafer1@uludag.edu.tr

compared to others in the provinces. This article will focus on the duties and non-military activities of the janissaries in Ottoman provinces.

Key Words: Janissary, Ottoman, Provincial, Artisan, Illegal.

Giriş

Osmanlı devletinde düzenli ordu oluşturmak maksadıyla başkentte örgütlenmiş askerî birime kapıkulu ocakları adı verilmektedir. Padişaha bağlı olan ve yaptıkları görev karşılığı hazineden ücret alan kapıkulu ocakları personeli, yaya ve atlı askerlerden meydana gelmektedir. Bu askerler içerisinde savaşırlıklarıyla ün kazanan en önemli sınıf yeniçeri ocağı personelidir. Kapıkulu ocaklarının piyade sınıfında yer alan yeniçeriler, üç ayda bir ulufe adıyla ücret alan ve savaşa her an hazır olan seçkin askerlerdir. Osmanlı Devleti'nde yeniçeri teşkilatı, kuruluşundan 16. yüzyılın ortalarına kadar eğitimi ve disiplini üst düzeyde olan seçkin bir askerî kurum olarak görünmektedir¹. Avrupa'nın ilk daimî ordusu olarak da tanımlanabilen yeniçeri ocağı², kuruluşunda bine yakın sayıdaki askerden meydana gelirken³, daha sonraları bu sayının iki yüz bine kadar ulaştığı hakkında tespitler vardır⁴.

Yenileşme sürecini bir düşünce kalıbı içerisinde yorumlayan resmi tarih, 16. yüzyılın ortalarından itibaren yeniçerileri; gerici, yeniliklere engel olan, ayaklanma çıkaran ve padişahları katleden askerî bir tâife olarak tanımlamaktadır. Aslında tarihçilerin bir kırılma noktası seçip sonrasındaki süreci bozulma olarak tanımlama kalıbı, tüm teşkilatlar ve kurumlar için görülebilmektedir. Bu düşüncede klasik dönem olarak adlandırılan ve idealize edilen bir altın çağ ile ardından kurgulanan gerileme ve çöküş süreci, iki farklı periyot olarak sunulma çabasıdır. Osmanlı vakanüvistlerinin yazımları ile belirginleşen ve yeniçeri araştırmaları üzerinde de görülen bu kalıplaşmış bakış açısı, günümüze kadar yapılan incelemeleri etkisi altına almıştır. Ancak bu kalıpsal düşüncenin dışında yeniçeriler hakkında üretilen bilgileri anlamlı bir biçimde ortaya koyan veya sorgulayan tarih çalışmaları da bulunmaktadır. Cemal Kafadar, yeniçeri-esnaf ilişkilerini ele alan tezinde, yeniçeriler hakkında resmi tarih yoluyla üretilen bilgileri doğrudan sorgulamış tarihçilerden biridir⁵. Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya* adlı kitabının değişik sayfalarında, dolaylı

¹ Virginia H. Aksan, "Whatever Happened to the Janissaries? Mobilization for the 1768-1774 Russo-Ottoman War", *War In History*, 5, 1998, s.26.

² Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, Cilt 1, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000, s.51.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, I, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.155.

⁴ Mücteba İlgürel, "Yeniçeriler", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 13, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İstanbul 1997, s.389.

⁵ Cemal Kafadar, "Yeniçeri-Esnaf Relations: Solidarity and Conflict", *M.A. Thesis*, McGill University, Montreal 1981.

olarak taşradaki yeniçerilerin yaşantılarını ve esnaflık faaliyetlerini farklı örneklerle ortaya koymuştur⁶. Donald Quataert ve Robert Olson'a ait makaleler⁷ ve André Raymond'un *Yeniçerilerin Kabiresi* adlı kitabı⁸ ile Godfrey Goodwin'in *Yeniçeriler* isimli kitabı⁹ ise alana katkı sağlayan diğer önemli kaynaklardır. Yeniçerilerin askerlik dışı faaliyet alanları bu kaynaklarda ve sair çalışmalarda belirtilmesine rağmen, henüz hak ettiği ölçüde inceleme sayısına ulaşamamıştır. Bu bağlamda hazırlanan bu makale ile Osmanlı taşrasında var olan yeniçeri askerlerinin 16. yüzyılın ikinci yarısından sonraki yüzyıllarda görevleri, görev dışı davranışları ve taşrada uğraştıkları iş alanları arşiv belgelerinin ışığında doğrudan incelemeye alınmaktadır. Çalışmadan beklenen, ortaya çıkacak verilerin alana kısmen katkı sağlayabilmesidir. Makalenin konusu yeniçeri teşkilatının merkezi yapısı veya yeniçeri ordusunun savaşlarda yerine getirdikleri görevleri içermemektedir.

Taşrada Yeniçeri Teşkilatının Varlığı

Osmanlı taşrasında çok erken dönemlerden itibaren özellikle kalelerin olduğu şehirlerde yeniçeri ve sipahilerden oluşan kapıkulu garnizonları bulundurulmuştur. Kapıkulu askerleri eyalet askerleri ile birlikte düşmana karşı oluşturulan Osmanlı ordusunun etkili gücü olmakla birlikte, taşrada feodal eylemlerin bastırılmasında ve padişah otoritesinin bütün Osmanlı topraklarında hüküm sürmesinde önemli rol oynamışlardır. Kapıkulu efradı içerisinde yer alan yeniçeriler, özellikle büyük kentlerde şehrin merkezinde bulunan ve şehri müdafaa için oluşturulmuş hisarlarda askerî gurup olarak oturmaktadırlar. Mustahfizân adıyla anılan bu yeniçeri tâifesinin başlarındaki yönetici, ilk dönemlerde dizdar adlı görevlidir¹⁰. Başlangıçta şehirlerde dizdarın kumandası altında küçük bir askerî gurubu meydana getiren

⁶ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

⁷ Donald Quataert, "Janissaries, Artisans and the Question of Ottoman Decline, 1730-1826", *Workers, Peasants and Economic Change in the Ottoman Empire, 1730-1914*, ed. Donald Quataert, The Isis Press, İstanbul 1993, ss.197-203; Robert Olson, "The Esnaf and the Patrona Halil Rebellion of 1730: A Realignment in Ottoman Politics?", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 20, 1976, ss.329-344; Robert Olson, "Jews, Janissaries, Esnaf and the Revolt of 1740 in Istanbul", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 22, 1978, ss.185-207.

⁸ André Raymond, *Yeniçerilerin Kabiresi, Abdurrahman Kethüda Zamanında Bir Osmanlı Kentinin Yükselişi*, Çev: Alp Tümer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

⁹ Godfrey Goodwin, *Yeniçeriler*, Çev: Derin Türkömer, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2001.

¹⁰ Kale dizdarları da yeniçeri ocağı emektarları arasından göreve atanmaktadır. Yeniçeri ağası Mustafa tarafından Antalya kalesi dizdarı olarak ocağın emektarı Veli Ağa'nın tayini hakkında bakınız: *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* (bundan sonra BOA olarak gösterilecektir), C.AS. nr. 19221 / 3.Ca.1123.

yenîçerilerin, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük şehirlerde sayıları artırılmış ve kumandanları ise yenîçeri serdarları olmuştur.

Beylerbeyi ve sancakbeyinin kanunen emir veremediği taşradaki yenîçeri tâifesi sadece padişahın ve kendi amirlerinden emir almaktadırlar. Yenîçeriler sultanın kulları olduklarından ve yerel otoritelere bağlı olmadıklarından, zamanla şehirlerde yerleşerek ve hâkimiyet kurarak mahalli otoriteleri dinlememeye başlamışlardır¹¹. Taşradaki yenîçeri ve altı bölük halkına yapılan ulûfe ve ek ödemelerin, tımarlı sipahilerin elde ettikleri gelirlerden çok fazla olması ve özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde kapıkullarının kazandığı hakların daha da artırılması eşitsiz bir durum meydana getirmiş, bu durum taşrada kapıkulları ile tımarlı sipahilerin birbirlerine karşı tavır takınmalarında etkili olmaya başlamıştır. Tımarlı sipahilerin bu ve benzeri sebeplere bağlı olarak Kanuni'ye karşı memnuniyetsizlikleri artmıştır. 1558'de Kanuni taht için oğlu Şehzâde Selim'i desteklediğinde, tımarlı sipahiler taht için Şehzâde Bâyezid'i desteklemişlerdir¹². Bu restleşme Şehzâde Bâyezid ile kardeşi Selim arasında 1559 yılında Konya ovasında yaşanan bir savaşa kadar gitmiştir. Gelibolulu Mustafa Âli'nin şiir ve nesirden meydana gelen *Nâdirü'l-Mebârib* adlı Farsça eseri, Kanuni'nin oğulları olan Şehzâde Bâyezid ile kardeşi Selim arasındaki bu savaşı konu alır ve 1569 yılına kadar geçen olayları anlatır¹³. Neticede savaşı Selim kazanmış ve Şehzâde Bâyezid İran'a sığınmıştır. Onu destekleyen tımarlı sipahilerin bir kısmı ise çift bozandan tertipledikleri bölükleriyle birlikte dağlara çekilerek Celâli olmuşlardır.

1559 yılında yaşanan Şehzâde Bâyezid vakası sonrasında, kapıkulu halkından olanlar sancaklara yerleştirilmeye başlanırken, bu halk efradından olan yenîçeriler de taşrada daha çok sayıda görevlendirilmeye başlanmışlardır¹⁴. Mahalli asayişin sağlanmasında görevli sancak beyleri, subaşılar ve tımar sahipleri, asi şehzâdenin yanında yer alarak merkezî idarenin gözünden düşmüşlerdir. Taşrada ehl-i örf tâifesi içerisinde görülen bu tarzda fesat hareketlerine karşı, halkın ehl-i fesattan korunması ve semt inzibatının sağlanması amacıyla, taşraya yasağcı ve kullukçu adıyla yenîçeri gurupları yerleştirmeye başlanmıştır¹⁵. Bu gelişmelerle yenîçeri zabitleri taşrada tımar sahibi olabilme haklarını kazanmışlar¹⁶. Sayıları hızla artan yenîçeri gurupları,

¹¹ Halil İnalçık - Bülent Arı, "Türk-İslam-Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalçık'ın Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, 2005, s.34-35.

¹² Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, Cem Yayınevi, İstanbul 1995, s.226.

¹³ Mustafa Âli, *Nâdirü'l-Mebârib*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan, No.1290.

¹⁴ Şerafettin Turan, *Kanuni'nin oğlu Şehzâde Bayezid Vak'ası*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1961, s.100.

¹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, s.324.

¹⁶ Ömer Lütfi Barkan, "Tımar", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 12/1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir 1997, s.301.

taşrada asayişin sağlanması işini yasakçı sıfatıyla ellerine geçirmeye başlayınca devlet yönetimi bu usulü kaldırmayı düşündüyse de, Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde ortaya çıkan Celâli isyanları bu düşüncenin gerçekleştirilmesini engellemiştir. Şehirlere ve köylere yerleşen yeniçeriler bir taraftan çıkacak halk isyanlarına karşı güvenlik unsuru olarak görülürlerken, diğer yandan kendilerinin taşradaki varlıkları yeni bir fesat unsuru halinde görünmektedir¹⁷.

Yukarıda belirtilen gelişmelere bağlı olarak 16. yüzyılın sonlarından itibaren devşirme kanununa aykırı olarak ocağa yabancı kişiler kaydedilmeye başlanmıştır¹⁸. Kapıkullarının sayılarının artırılması ve taşrada görevlendirilmesi faaliyetine¹⁹, devşirme usulünün ihtiyaç duyulan asker sayısını temin edebilme imkânı bulunmadığından, reâyâ içerisinde çok kimse bu askerî zümre içine alınmaya başlanmış, temelden askerî eğitim almamış bu kişilerin ocağa dahil olmaları yeniçeri teşkilatının düzen ve disiplinini bozmuştur. Zamanla siyasetin içinde güçlerini hissettiren yeniçeriler kurdukları baskılar ile padişahları tahtan indiren veya tahta çıkaran, devlet adamlarını tayin veya azlettiren faaliyetlerde bulunmaya başlamışlardır. II. Osman, Hotin seferinde Osmanlı ordusunun başarısız olmasının en büyük sorumlularının yeniçeriler olduğunu anlayınca, sefer sonrasında yeniçeri tâifesinin dolaylı yollarla ortadan kaldırılması kararını almış, bu kararı karşılığında yeniçeri isyanı ile canından olmuştur. Bu olay yeniçerilerin başkentte ve taşra şehirlerinde yaptıkları zorbalıkların artış göstermesine ve onlara karşı duyulan nefretin ise daha da artmasına neden olmuştur. Bu süreçte Osmanlı toplumunda yeniçeriler için padişah katilleri ifadesiyle kabul gören nefret duyguları, yerel liderlerin faaliyetleri ile karşı hareketi başlatmıştır. Erzurum'da Abaza Mehmed Paşa'nın yeniçerileri ortadan kaldırma teşebbüsü ve başkente ordusu ile yürüyüşü bu olaylardan bir tanesidir²⁰. II. Osman'ın 1622 yılında yeniçeriler tarafından katledilmesi sonrasında çıkan Abaza Mehmed Paşa isyanı ile ülkenin pek çok yerinde yeniçerilere karşı mücadele başlatılmış, bu esnada kapıkulu ocağının bir başka mensubu olan altı bölük halkı ise taşrada güçlerini artırarak Köprülüler dönemine kadar elde ettikleri güçlerini sürdürmüşlerdir.

Taşrada yaşanan bu gelişmelere rağmen yeniçeriler hala savaşlarda kullandıkları teknolojiler ile Osmanlı ordusunun bel kemiğini teşkil etmişlerdir.

¹⁷ Mücteba İlgürel, "Yeniçeriler", s.390.

¹⁸ Osmanlı yönetimi kanuna aykırı davranışların farkında olarak, devşirme sistemi ile ocağa acemi oğlanı alınması konusunda kriterleri belirten 1603 senesinde bir emir çıkarmıştır. Bkz. *Bursa Şer'îye Sicilleri* (bundan sonra BŞS. olarak gösterilecektir), Ankara Milli Kütüphane, Yazmalar Bölümü, A-155, 166a.

¹⁹ 17. yüzyılın başlarında yeniçerilerin sayısında yaşanan büyük artış hakkında bakınız: Rhoads Murphey, *Kanûn-nâme-i Sultânî li `Azîz Efendi. Azîz Efendi's Book of Sultanic Laws and Regulations: An Agenda for Reform by a Seventeenth-Century Ottoman Statesman*, Harvard University Press, Cambridge 1985.

²⁰ Godfrey Goodwin, *Yeniçeriler*, s.170.

Osmanlı ordusu 17. yüzyılın sonlarına kadar Batı'daki gelişmelere paralel olarak askeri teknolojiyle uyum içerisindeydi²¹. Bu konuda tarihçi Gábor Ágoston, Osmanlıların 15. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupalı hasımların karşı ateşli silahlarda açık bir üstünlük sağladıklarını, daha sonraları Batının silah teknolojilerini transfer ederek kendi bünyesi için uygun hale getirerek 17. yüzyılın sonuna kadar var olan mücadeleye ayak uydurabildiklerini belirtmektedir²². Bir başka araştırmacı Jonathan Grant ise farklı bir bakışla, Osmanlıların savaş teknolojisinin altyapısını oluşturan sistem ve dinamiklere hâkim olmadan mevcut teknolojik birikimi kullandıklarını dile getirmektedir²³. Osmanlı tarihçisi Feridun Emecen, ileri sürülen bu görüşün Osmanlı kaynaklarından habersiz olarak tamamen Batılı kaynaklara dayandırılarak şekillendirildiğini ifade etmektedir. Emecen, 1552 tarihli bir emirden yeniçerilerin düzenli talim yaparak tüfek atış tekniklerini geliştirdiklerini, Batılı meslektaşlarının düzensiz, birbirinden kopuk atışlarına mukabil yeniçeri tüfekçi birliğinin toplu ateş gücü sağlayabilecek bir tecrübeye sahip olduğunu belirtmektedir²⁴.

Taşrada Yeniçeri Teşkilatının İdaresi

Taşrada görevli kapıkulu sipahi bölüklerinin ve yeniçerilerin yönetimi; kethüdayeri, yeniçeri serdarı, yeniçeri zabiti, yasakçıbaşı gibi adlarla anılan idareciler tarafından yapılmaktadır. Kethüdayeri; şehirlerde bulunan altı bölük halkı denilen kapıkulu sipahi bölüklerinin işlerine bakan, onları zapt ve idare eden askerî amirdir²⁵. Sefer için asker toplanması, askere lazım olan malzemenin temini işlerine de kethüdayeri bakmaktadır. Kethüdayeri genellikle ocağın eski yeniçeri emektarları arasından tayin edilmektedir. Taşradaki kazalarda yeniçerilerin zabt ve rabtından sorumlu yeniçeri ortalarının komutanına ise yeniçeri serdarı denilmektedir. Bu kişinin göreve atanması Dergâh-ı Âli Yeniçeri

²¹ Rhoads Murphey, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700*, Çev: M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul 2007, s.36-38.

²² Gábor Ágoston, *Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, Çev: Tanju Akad, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s.27vd.

²³ Grant, bu yorumunu Keith Krause tarafından yazılan *Arms and the State: Patterns of Military Production and Trade* adlı kitaptaki askeri teknolojilerin yayılımı hakkında geliştirilen modelden faydalanarak ileri sürmektedir. Bkz. Keith Krause, *Arms and the State: Patterns of Military Production and Trade* Cambridge University Press, Cambridge 1992, s.30-52; Jonathan A. Grant, "Rethinking the Ottoman "Decline": Military Technology Diffusion in the Ottoman Empire, Fifteenth to Eighteenth Centuries", *Journal of World History*, X/1, 1999, s.181-184.

²⁴ Feridun M. Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.30, 56.

²⁵ BŞS., B-30, 125b.

Ağasının mektubu ile yapılmaktadır²⁶. Üç aylık süreyle göreve atanan yeniçeri serdarının kendi idaresi altına verilen görevliler; “Kazada mukîm ve müsafir yeniçeriler, cebeci, topçu, top arabacısı ve gılmân-ı acemi ve kul oğlanları ve tavâif-i askerî yani bu tâifenin hepsi seni üzerlerine serdar ve zabıt bilip...” ifadeleriyle tanımlanmaktadır²⁷. Ayrıca kendisinin taşrada yapacağı görevler ise resmi yazılarda; “ka’ide-i kadîm ve kanûn üzre zabt u rabt-ı neferât ve ahz u te’dîb-i haşerâtiyla tanzîm-i bilâd ve terfih-i hâl-i ibâda bezl u iktidâr eylesin...” ifadeleriyle belirtilmektedir. Tüm bunların yanı sıra şer’î hükümlere ve kanûn-ı kadîme uygun olarak işlerini yapması, ayrıca yukarıdaki tâifeden varisi olmayarak vefat edenlerin mallarını şer’î hükümlerle zabıt edip sûk-i sultânide satması, hâsil olan parayı hazineye aktarılmak üzere ocâğ-ı âmireye getirmesi de görevleri arasında belirtilmektedir²⁸.

Taşrada yeniçeriler üzerinde idareci olan diğer görevliler ise yeniçeri zabiti veya yeniçeri çavuşu unvanlarıyla anılan şahıslardır. Yeniçeri zabitleri, yeniçeri teşkilatı içerisinde seksoncubaşı, turnacıbaşı gibi unvanlar almış olan ocâğın tecrübelileri arasında seçilerek yeniçeri ağasının isteği ile göreve getirilirlerdi²⁹. Taşra şehirlerine gönderilen yeniçeri zabitleri görev yaptıkları sahalarda üstün hizmet gösterdikleri takdirde şehir ağalığına terfi edilebilirlerdi. Yeniçerilerin şehir içerisinde yaptıkları her türlü ahlak ve kanun dışı tavırların tespiti ve cezalandırılmalarında etkili olan yeniçeri zabitleri, şehirlerdeki yeniçerilerin sefere katılmalarının takibi ve yoklamalarının yapılmasında yetkilidirler. Devlet görevlilerinin ve halkın malına ve ırzına karşı olumsuz tavırlar sergileyen yeniçerilerin, bu tür hareketlerinden dolayı zâbitleri tarafından kalebend olduğunu, sürgüne gönderildiğini veya ta’zîr gibi cezalara çarptırıldıklarını

²⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları*, s.327.

²⁷ Taşrada yeniçerilerin zabıt ve cezalandırılması işleri kanunlara göre yeniçeri serdarlarına verilmiş bir hak olmasına rağmen, zaman zaman bu kanunları önemsemeyen vali ve mütesellimler rütbelerine güvenerek yeniçerilere müdahalelerde bulunuyorlardı. Örneğin Anadolu vali ve mütesellimlerinin Söğüd kasabasında yeniçerilere müdahalesi sebebiyle Söğüd kasabasında ve kazasında sakin yeniçeri ihtiyarları ve bilcümle askerî tâifesi meclis-i şer’e gelerek, kendilerinin zabıt ü rabtlarının ocaklarının kaidesi üzere eskiden beri zabitan ve taşra vilayetlerinde serdarlara mahsus olduğunu, ahar mahallerden taaruz olunmak hilaf-ı kanun-ı padişah iken birkaç seneden beri mütesellimler ve Anadolu valileri taraflarından buyuruldu ile gelen bölükbaşların ve mübaşirlerin hilaf-ı kanun hareket ederek, askerî tâifesine karıştıkları, kurban ve bayrak akçesi deyü ziyâde zulm ve teaddi ile akçeler aldıklarını ve bazılarını mahbusen ahar kazalara götürdüklerini belirtiyorlardı. Bkz. BOA, C.AS. nr. 53759 / 29.Ş.1178.

²⁸ Mehmet Beşirli, *Orta Karadeniz Kentleri Tarihi I, Tokat (1771-1853)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları, Tokat 2005, s.89-90.

²⁹ BŞS., B-168, 66a.

gösteren örnekler vardır³⁰. Yeniçeri zabitanın kendi personelini kontrolü dışında, kamuşal işlere yönelik olarak şehirlerdeki eşkiyanın yakalanması, şehrin asayişinin sağlanması, şehirlerarası uygunsuz işçi göçlerinin engellenmesi³¹, devletçe halktan istenen vergilerin tahsili, yasakların uygulanması, kanundışı davranışların tespiti ve engellenmesi konularında da tek başına veya diğer yöneticiler ile birlikte hareket etme sorumlulukları bulunmaktadır³². Tüm bu yetkileri sebebiyle bazı yeniçeri zabitanın görevini kötüye kullandıkları, şikâyet edildikleri veya görevinden azl edildikleri durumlar da görülmektedir³³.

Taşrada şehrin asayişini sağlamak, yeniçerilerin düzenini sağlamak, yeniçerilerin reâyâyâ zulmetmesini engellemek ve sahte kapıkullarını yakalamak konusunda çalışan diğer görevliler ise yasakçılar ve onların başında bulunan yasakçıbaşdır³⁴. Bursa, İzmit, Edirne ve başka önemli kentlerde subaşılarından başka, yasakçıbaşılar ile onların emrinde olan yasakçılar görevlendirilmektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, yeniçeri zabiti veya yasakçıbaşılar aynı zamanda bir şehrin subaşısı olarak da görev yapabilmektedirler³⁵. Bursa'ya ait bir sicilde Bursa'daki yeniçeri serdarlarının, korucu ve ihtiyar yoldaşlarının, yasakçıbaş ve aynı zamanda subaşı unvanlı kişiyi üzerlerine başbuğ zabit olarak bilmeleri gerektiği ve onun sözünden dışarıya çıkmamaları gerektiği kayıtlıdır³⁶. Yasakçıbaşılar işlerini emirlerinde çalışan yasakçılar ile birlikte yürütürlerdi. Yasakçılık, yeniçerilere ocak ve askerlik hizmetleri dışında verilen tek görevdir. Yeniçeri ağasının ilgili kadılık makamına yazdığı mektupla yeniçerilerin arasından göreve atanan yasakçıların, değişik dönemlerde farklı hizmetler ifa ettikleri görülmektedir. Yeniçeri erleri arasından görevlendirilen yasakçılar, şehirlere gelen yolların giriş noktalarını ve önemli mevkileri gözaltında tutmak,

³⁰ BŞS., B-164, 85a; B-55, 175a; Hüseyin Çınar, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntâb (Antep) Şehrinde Bir Güç Unsuru Olarak Yeniçeriler", *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu*, Editör: Yusuf Küçükdağ, Gaziantep Valiliği, Gaziantep 2000, s.107.

³¹ BOA, C.DH. nr. 17226 / 11.Za.1155.

³² Celâli eşkiyasının zulümlerinden kaçarak Bursa'ya gelip yerleşen bir kadına birkaç erkek ellerindeki harp aletleri ile saldırmışlardır. Kadının ırzına göz diken bu kişiler, kadının elini bıçakla yaralamışlar ve kadının koynundan 700 akçesini de almışlardır. Saldırıyı yapan şahıslardan biri, Bursa'daki yeniçeri zabiti Mehmed Subaşı tarafından yakalanmış ve mahkemeye getirilmiştir. Bkz. BŞS., B-20, 147a.

³³ Sakız adasında yeniçeri tâifesinin zabiti olan Turnacı Ali Ağa, reâyânın mallarını yağmaladığı ve insanları öldürmeye cüret ettiği için ahali tarafından şikâyet edilirken, Selanik yeniçeri zabiti El-Hâc Mehmed Emin Ağa şehirde çıkan isyanda gevşeklik gösterdiği gerekçesiyle görevinden azl ediliyor, yolsuz hareketlerde bulunan Şam yeniçeri zabiti görevinden uzaklaştırılıyordu. Bkz. BOA, C.AS. nr. 13061 / 29.R.1157; C.ZB. nr. 4307 / 1197; C.AS. nr. 42881 / 29.Z.1156.

³⁴ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, s.74-76.

³⁵ Yeniçeri zabiti Abdi Subaşı veya yasakçıbaş Mehmed Subaşı için bakınız: BŞS., B-30, 16b; A-145, 203a.

³⁶ BŞS., B-20, 187b.

devletin idari ve ticari anlamda koyduğu yasakları yerleşim birimlerinde, mukataa ve darphaneler gibi birimlerde uygulamaya çalışmak gibi hizmetler vermektedirler. Ayrıca yasakçılar; tüccar ve sarraf gibi kişilerin evlerini, dükkânlarını ve ticarî mallarını arayarak, devletin yasakladığı paraları ellerinde bulunduranları yakalamaya çalışmaktadırlar³⁷. İskele gümrüklerinde ticareti kontrol eden yasakçılar³⁸, 19. yüzyılın başlarında sefarethanelerin muhafazasında dahi görevlendirilmişlerdir³⁹. Müslüman nüfusun dışında, başkentte İstanbul patriğinin maiyetinde gayrimüslim nüfusun çeşitli alanlarda kontrolü işi de, tecrübeli yeniçerilerden atanan yasakçı tarafından yapılmaktadır⁴⁰.

Yasakçıbaşının yeniçerileri cezalandırması belirli kurallar dahilinde gerçekleştirilmektedir: Bursa'da Süleyman adlı bir yeniçeri, yasakçıbaşı Mehmed Subaşı'yı mahkemede şu ifadelerle dava etmektedir: "Kendi halimde kaplıca yolunda giderken halkın gözü önünde Mehmed Subaşı beni dövmek istedi. Ben yeniçeriyim, cezalandırılmaya müstahak olanımız dahi gece cezalandırılır, gündüz cezalandırılmak kanuna aykırıdır diye bağırdımsa da beni dinlemeyip bana yetmiş seksen değnek vurup hakaret eyledi". Bu ifadeler karşısında Mehmet Subaşı dövdüğünü itiraf etmiş, ancak Süleyman'ın yeniçeri olduğunu bilmediğini söylemiştir. Mahkemede bulunan birkaç yeniçeri ise, orada olduklarını ve Süleyman'ın yeniçeriyim diye bağırdığını duyduklarını söylemişlerdir. Ayrıca mahkemede Hasan ve İbrahim adlı yeniçeriler de subaşından şikâyetçi olmuşlardır. Hasan, subaşının kendisini dövüp haps eylediğini, İbrahim ise subaşının sebepsiz yere kendisini hapsedip elindeki eşyasını aldığını ve kanuna muhalif olarak 1000 akçelik para cezası aldığını şikâyet etmiştir. Bu şahıslardan başka 500 kadar yeniçerinin mahkemeye gelerek; "Bizim cezalandırılmaya müstahak olanımız gündüz cezalandırılmayıp gece cezalandırıla gelmiştir" demişlerdir. Tüm bu konuşmalar sicile kaydedilip, sorunun çözülmesi için ilgili kaydın bir nüshası 1588 yılında başkente gönderilmiştir⁴¹. Tabi burada iki önemli bilgi söz konusudur. Bir tanesi, devlet adamı olan ve toplumda itibarı bulunan yeniçerilerin halkın önünde gündüz vakti cezalandırılmasının yasak oluşu, ikincisi ise Bursa'da şehir merkezinde 500 kadar yeniçerinin bu tarihteki varlığıdır.

³⁷ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi (1453-1559)*, Cilt 2, Cem Yayınevi, İstanbul 1995, s.77.

³⁸ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994, s.170.

³⁹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.278.

⁴⁰ BOA, C.ADL. nr. 3626 / 29.B.1139.

⁴¹ BŞS., A-145, 203a.

Taşrada Yeniçerilerin Temel Görevleri

Başlangıçta şehir merkezlerindeki beylik sarayının da içinde bulunduğu kaleleri korumakla görevlendirilmiş olan yeniçerilerin, Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren yaşanan gelişmelere bağlı olarak taşra yerleşim birimlerinde sayılarının artırıldığı daha önce belirtilmişti. Şüphesiz bu zümrenin taşradaki varlığının en önemli sebebi asayişin sağlanması ve tımarlı sipahilere karşı alternatif bir güç olarak kabul edilmeleri ile ilgilidir. Padişah otoritesinin bütün Osmanlı topraklarında etkili bir şekilde hüküm sürmesi için başlatılan bu uygulamanın, zamanla yeniçerilerin taşradaki kolluk görevi yetki sınırlarının artmasına sebep olduğu ve hatta görevleri dışında davranışlar sergilemelerine imkân sağladığı görülmektedir. Bu açıdan yeniçerilerin taşradaki temel görevlerini birkaç cümle ile belirledikten sonra, görevleri dışındaki uğraş alanları ve yaptıkları kanun dışı davranışları değerlendirmeye almak, bu çalışmanın da temel amacına yönelik olacaktır.

Taşradaki yeniçerilerin en temel görevleri; devlet erkânının oturduğu sarayın ve hisarın muhafızlığını yapmak, taşra birimlerinde devletin merkezî yönetimini ifade etmeye yönelik padişahın sadık kulları olarak hizmet etmektir. Taşra birimlerinde görevli askerîlerin ve onların yöneticilerinin ifa edecekleri hizmetler konusunda gerektiğinde onlarla işbirliğine giren ve onlara destek veren yeniçeriler, yasakçı unvanı alarak diğer resmi iş alanlarında da hizmet etmektedirler. Bu temel görevler devletin yönetim birimlerinin güçlü olduğu dönemlerde ufak sorunlara rağmen başarı ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise, yeniçerilerin taşradaki sayıları ile beraber görevleri de artış göstermiştir⁴². Buldukları bölgenin asayişini sağlama konusunda yerel yöneticilerle birlikte hareket etme görevi şüphesiz en önemli vazifeleri olmuştur. 17. yüzyılın başında Anadolu'da en sert şekliyle görülen Celâlî isyanlarının bastırılması ve eşkıyanın yakalanması hususunda pek çok asker tâifesi gibi yeniçeriler de etkin rol oynamışlardır⁴³.

⁴² Taşradaki yeniçeri sayılarındaki artış, bazen aralarında çeşitli nedenlere bağlı olarak husumetin ortaya çıkmasına da sebep olabiliyordu. Bolu'da birinci ve yirmi altıncı bölük mensubu yeniçeri askerleri arasındaki çatışma hususunda bakınız: BOA, C.AS. nr. 52644 / 5.B.1178.

⁴³ BŞS., A-155, 177b; B-25, 168a. Yeniçeriler her ne kadar eşkıyalık faaliyetlerini engellemeye çalışsalar da, bazen doğrudan kendileri eşkıyaların saldırılarına maruz kalabiliyorlardı. Hudâvendigâr sancağında bulunan Ilıca-i Bergama kazasında Türkesli adlı karyede yeniçeri serdarı olan Mehmed Ağa'nın evinin basılması ve yağma edilmesi bu duruma bir örnektir. Bkz. BOA, C.AS. nr. 32391 / 29.Ca.1124. Bir başka ve enteresan örnek de şu şekildedir: Malatya'da oturan yeniçerilerin seferden dönerlerken elli beş eşkıya tarafından yolları kesilmiş, paraları ve eşyalarına el konulmuştur. Bu eşkıya tâifesi iki kişiyi öldürmüş ve bir kişiyi yaralamıştır. Yirmi dört saat boyunca yeniçerilerle

Yeniçerilerin Taşrada Müdahil Oldukları İş Alanları

Temel görevlerinin dışında taşrada yeniçerilerin 16. yüzyılın ikinci yarısından sonra toplumsal hayatın içinde yer alan yönleri, şüphesiz daha geniş bir konu oluşturmaktadır. Yeniçeriler içerisinde az ulûfeli olanların pek çoğu şehirde bekâr odalarında topluca ikamet etmekte, ocağın ihtiyarları olarak nitelendirilen yüksek rütbeliler ise şehir halkı ile kaynaşarak evlilikler gerçekleştirmekte, ticaret ve esnaflık yapmakta ve çeşitli eminlikleri tasarruf etmektedirler. Yeniçeriler kul aslından geldikleri için özellikle zimmîlerle daha yakın ilişki kurabilmekte, zimmî mahallesinden daha kolay ev alabilmekte ve onlarla alışverişte bulunabilmektedirler⁴⁴. Kırsal kesimde bulunan yeniçeriler ise, köylerde koyun sürüleri beslemekte ve köy otlaklarını kullanabilmektedirler.

Yeniçerilerin müdahil oldukları en yaygın iş alanı esnaflıktır. Yeniçerilerin askerlik dışında başka bir işte çalıştırılmayıp emekli olana kadar evlenemedikleri ve esnaflık yapamadıkları ile ilgili birçok kaynakta bilgiler yer almaktadır. Kimi kaynaklar bu bilgiyi doğrulamak adına Kanuni Sultan Süleyman'ın Zigetvar seferi sırasında yaşanan bir hadiseyi de naklederler. Seferde Kanuni'nin bindiği atın gemi kırılmış ve bu aleti bir yeniçeri tamir etmiştir. Padişah bunu duyunca asker tâifesi içine esnaf karıştırmayacağını belirterek, ilgili yeniçeriye emekli ulûfesi vererek ocaktan attırmıştır⁴⁵. Yine, 1606 senesinde yazılmış yazarı belli olmayan *Kavânîn-i Yeniçeriyân* adlı eser, yeniçeri ocağının içyapısını ayrıntılarıyla gösteren kaynaklardan biri olarak benzer anlatıma uygun kanunlar ortaya koymaktadır. Ocak kanunları ile geleneklere aykırı davranışları belirleyen yeniçeri kanunları adlı bu eser, uygunsuz davranışların kaldırılmasını öğütlemesiyle yönüyle bir nasihatnâme olarak da nitelendirilebilmektedir⁴⁶. Bu kanunnâmenin dokuzuncu bâbında, yeniçeri ocağının içinde kanuna muhalif olan bid'atların neler olduğu beyan edilirken, yeniçeri yoldaşlarına sanat işletmemek gerektiği, kile ve terazi tutturmamak gerektiği de nasihat edilmektedir⁴⁷. Şüphesiz bu ve benzeri bilgiler devlet yönetimince görülmek istenilen yeniçeri profilini yansıtan anlatımlardır. Ya da yeniçerilerin taşra şehirlerine yerleştirilmeleri ve buradaki halkla iyice kaynaşmaları öncesinde kısmen var olan tabloyu ifade etmektedirler.

eşkiya arasında cenk olduktan sonra sulh bahanesi ile eşkıyalar 180,5 kuruş para ahz etmişlerdir. Bkz. C.AS. nr. 18637 / 29.Ra.1102.

⁴⁴ Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, s.130-132.

⁴⁵ Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-vukû'ât*, Cild-i Evvel, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1294, s.166-167.

⁴⁶ Pál Fodor, "Bir Nasihat-name Olarak Kavanin-i Yeniçeriyân", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi: Tebliğler III, 23-28 Eylül 1985*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1986, s.217.

⁴⁷ *Kavânîn-i Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âli*, Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları, O.97, 97a.

Gerçekten Osmanlı Devleti, kapıkulu ordusunu başlangıçta ticaret ve esnafıktan uzak tutmaya çalıştıysa da, bu durumu fazla sürdürememiştir. Bu durumun devşirme sisteminin bozulması ve ocağa halktan insanların girmesi ile doğrudan alakası vardır. Koçi Bey, yeniçeri ocağına devşirme dışında yabancı unsurların girmesini Şehzâde Mehmed'in sünnet düğününün yapıldığı 1582 senesi olarak vermektedir. Bu düğün esnasında yaşanan karışıklarla sebebiyle meydana gelen izdihamda, halktan bir gurup insan yeniçeri olmak istemiş, yaptıkları baskılar karşısında ocağa alınmışlardır⁴⁸. Koçi Bey yeniçeri teşkilatındaki asıl bozulmanın ve kanundışı davranışların ise, 1620 yılında yeniçeri ağası Mustafa Paşa'nın aldığı kararlarla olduğunu belirtmiştir. Yeniçeri teşkilatındaki örgütlenme bozulduğu gibi, yeni uygulamalar ihdas edilip ocağa devşirme olmayan her çeşit insanın alındığını belirtmiştir⁴⁹. Böylece yeniçerilerin arasına katılan pek çok unsurun savaşlarda iş görmediklerini, hizmetlerini yerine getirdiklerinden sonra sanatları ile meşgul olduklarını, bakkallık, aktarlık yaptıklarını ifade etmektedir. Aslında ocağa yabancıların girmesinden daha önce kapıkullarının başka işlerle meşgul oldukları görülebilmektedir. Nitekim 1584 tarihli bir emirde; yeniçeri, acemi oğlanı, cebeci, topçu ve sâir padişah kullarının, alış verişe ve çarşı işlerine karışıp, çarşılarda dükkân tutup, iskelelere gemilerle gelen metalleri ve keresteleri alıp madrabazlık yaptıkları belirtilmektedir. Narha uymayıp satış yapan bu tâifenin; esnafın, rençberin ve zanaatkârın işlerine karıştıkları ve bu duruma kadı ve muhtesibin dahi müdahale edemediği ifade edilmektedir. Padişah kullarının çarşı işlerine karıştırılmaması, kendi işleri olan savaş aletleri ile cenk için gereken hususları öğrenmekle meşgul olmaları gerektiği, her tâifenin ağalarına emredilmiştir⁵⁰. Şüphesiz ulûfelerin fiyat artışları karşısında giderek erimeye başlaması ve daha fazla kazanç elde etme dürtüsü, büyük şehirlerde oturan kapıkulu halkının bu alanlara kaymalarında etkili olmuştur. Devlet yönetimi de her ne kadar önlemler alıp emirler çıkarsa da, mevcut durumun farkında olarak bu uygulamalara istemeyerek de olsa zamanla göz yummuş olmalıdır.

Yeniçerilerin sıradan esnafın içinde siyasi ve sosyal açıdan bir güce sahip olarak bulunmaları eşitsiz bir durum ortaya çıkarmaktadır⁵¹. Askerî ayrıcalıklara

⁴⁸ Koçi Bey, *Koçi Bey Risâlesi*, Yayına Haz: Yılmaz Kurt, Ecdad Yayın, Ankara 1994, s.55-56. Elli iki gün süren bu düğün, yeniçeriler ile sipahiler arasında çıkan kavga ile sonlanmıştı. Bakınız: Peçevî İbrahim Efendi, *Tarih-i Peçevî*, El Yazması, Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Demirbaş No: AETrh109, 205b-206a.

⁴⁹ Koçi Bey, *Koçi Bey Risâlesi*, s.56-57. Ayrıca bakınız: Avigdor Levy, "Military Reform and the Problem of Centralization in the Ottoman Empire in the Eighteenth Century", *Middle Eastern Studies*, Cilt 18, Sayı 3, 1982, s.229.

⁵⁰ BŞS., A-129, 194b.

⁵¹ Kadir Üstün, "Rethinking Vaka-i Hayriye (The Auspicious Event): Elimination of the Janissaries on the Path to Modernization", *Master Thesis*, The Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University, Ankara 2002, s.27-33.

sahip olan yeniçeriler, kadının ve muhtesibin esnaf için yaptıkları denetimin dışında kalmışlardır. İstedikleri yerde dükkân açan yeniçeriler, devletin belirlediği resmi fiyat tarifesine uymuyorlar⁵², vergi ödemiyorlar ve esnafın nizamı içerisinde vurgulanan kalite anlayışından da uzak hareket edebiliyorlardı⁵³. Esnaf olan yeniçeriler iktisadi faaliyetlerden ziyâde çarşı hayatında zorbalık ve zorla vergi alma gibi eylemlere de giriyorlardı⁵⁴. Bu şartlar altında usul ve nizama aykırı davranan esnaf yeniçerilerin reâyâ ile aralarında bir dava yaşandığında, ehl-i örf tâfesi mensubu oldukları için hâkim önüne çıkarılmaları ve cezalandırılmaları ancak kendi zabitlerince mümkün olduğundan, fiili imtiyazları da bulunmaktaydı⁵⁵. Tüm bunların yanı sıra 17. yüzyılda devletin yeniçerileri ulûfelerini hazineye terk etmeleri koşuluyla esnaf loncalarında idari pozisyonlara ataması, yeniçerilerin esnafa müdahalesini iyice körüklemiştir⁵⁶.

Yeniçerilerin askerî görevlerinin yanında sürdürdükleri esnaflık faaliyetlerini devletin kabullendiğini gösteren en önemli veriler, yerel yöneticilerin başkente gönderdiği şikâyet yazılarından anlaşılmaktadır. Ankara'ya ait 16. ve 17. yüzyıl tarihli şeriye sicillerinde, kasaplık yapan bir yeniçerinin sığırı mahallede boğazlayıp beşer akçeye satarak ihtisab kurallarına ve narha uymadığı, bir başka yeniçerinin şehre dışarıdan gelen meyveleri yolda karşılayıp daha fazla fiyat ile satın alarak narhtan bir iki akçe fazla fiyata sattığı, bir yeniçerinin parasını tüccara faizle vermek suretiyle işlettiği, başka bir yeniçerinin ise müdârebe usulü ile elindeki parayı işlettiği görülmektedir. Ayrıca Ankara'da 17. yüzyılın başında mevcut 9 handan 2 tanesinin yeniçerilere ait olduğu tespit edilmiştir⁵⁷. Aynı örnekleri başka taşra şehrinde de görmek mümkündür. 1605 tarihinde Trabzon'da sefinesi ile deniz taşımacılığı yapan bir yeniçerinin varlığını, bir alacak tartışmasını içeren belgeden görmek mümkündür⁵⁸. 1703 tarihli bir kayda göre Edirne şehrinde aktar, hammal, dellal ve benzeri işler

⁵² İstanbul'da birinci cemaat neferatından kömürcü Ahmed ve on üçüncü cemaat neferatından kömürcü Süleyman adlı yeniçeriler, kömürü devletçe belirlenmiş narhtan fazla bedelle ve vezinlerini de eksik tartarak sattıkları için Bozca Ada'ya nefy olunmuşlardır. Bkz. BOA, C.BLD. nr. 531 / 13.C.1183.

⁵³ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev: R. Sezer, 4. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s.164.

⁵⁴ M. İlgürel, "Yeniçeriler", s.392.

⁵⁵ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimâî Tarihi*, s.82; Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Beledîyye*, II. Cilt, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 1995, s.621.

⁵⁶ Mehmet Genç, "Ottoman Industry in the Eighteenth Century: General Framework, Characteristics, and Main Trends", *Manufacturing in the Ottoman Empire and Turkey, 1500-1950*, Ed. Donald Quataert, SUNY Press, Albany 1994, s.62.

⁵⁷ Ö. Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, s.132.

⁵⁸ BOA, İE.ADL. nr. 13 / 10.M.1014.

yapan 117 dükkân sahibi yeniçerinin varlığı tespit edilmiştir⁵⁹. 1780'de Belgrad'da yeniçeri kahvehanelerinde ve bazı ahali konaklarında kahve dibekleri icat ve ihdas olunması sebebiyle, tahmishâneye rağbet edilmediğini ve bu durumun Belgrad kalesi tahmis mukataasının gelirlerinin azalmasına sebep olduğunu gösteren bir başka belgede de yeniçerilerin kahvehanecilik yaptıklarını görmek mümkündür⁶⁰. Taşra dışında başkent İstanbul'da da yeniçerilerin birçok esnaf kolunda iş sahibi oldukları görülmektedir. Özellikle fırıncılık sektöründe İstanbul'da çok sayıda yeniçerinin bulunduğunu, işledikleri suçları konu alan evrakın varlığı sayesinde tespit edebilmekteyiz⁶¹. Bu örneklerde esnaflığın yanı sıra kıdemli yeniçerilerin esnaf kethüdalıklarına dahi getirildikleri görülebilmektedir. 27 Ekim 1702 tarihli belgeye göre İstanbul'da Karagümrük ve Atpazarı arabacılık kethüdalığı hizmeti, yevmî 40 akçe ile eski Mısır yeniçeri ağasına verilmiştir⁶². Dipnotlarda özeti verilen bu örneklerle dikkat edilirse, yeniçerilerin başkent ve taşrada esnaflık yapmalarına karşı devletin bir tavır olmadığını görmek mümkündür. Çünkü esnaf yeniçerilere verilen cezalar esnaflık yaptıkları için değil, yaptıkları esnaflık dalında narh ve nizamaya uymamaları suçundan dolaydır. Pekçok esnaf yeniçerinin esnaflık kurallarına uymamaları sebebiyle çeşitli yerlere sürgün veya değişik kalelere kalebend edildiğini, birçoğunun ıslah-ı nefis etmesi sonrası özgürlüklerine kavuştuklarını görmek mümkündür. Kalebend edilen birçok esnaf yeniçeri, ıslah-ı nefis ettiklerini padişaha yazdıkları arzual ile belirterek özgürlük isterlerken, bazıları

⁵⁹ Özer Ergenç, "XVIII. Yüzyıl Başlarında Edirne'nin Demografik Durumu Hakkında Bazı Bilgiler", *IX. Türk Tarih Kongresi (Bildiriler)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s.1423.

⁶⁰ BOA, C.ML. nr. 29136 / 7.C.1194.

⁶¹ Koska'da fırıncı yeniçeri Ali, Mirahur yakınında yeniçeri ustası fırıncı Ahmed ve Çukurbostan yakınında Karagümrük fırınında yeniçeri ustası fırıncı Ali'nin noksan dirhemli ekmek çıkarmaları ve yakalanmaları sebebiyle Boğazkesen kalesine kalebend edilmeleri hakkında bakınız: BOA, C.BLD. nr. 3887 / 10.C.1162. Ayrıca Sultanselim yakınında ekmekçi olup, elli altıncı bölük neferatından olan Cafer Beşe adlı yeniçerinin pişirdiği ekmeğin yetmiş dirhem eksik olması sebebiyle kendisine tembihte bulunduğu, buna rağmen dinlemediği ve sonrada Seddülbahir kalesine kalebend edildiği hususunda bakınız: BOA, C.BLD. nr. 3378 / 15.M.1185. Tavukpazarında ekmekçi olan yeniçeri İbrahim'in eksik dirhemli ekmek satması nedeniyle Kılıdülbahir kalesine kalebend edildiği hususunda bakınız: BOA, C.BLD. nr. 5563 / 25.Ra.1182. Alacahamam'da ekmekçi olan birinci bölük neferatından yeniçeri Osman, elli birinci bölük neferatından Fenerkapısı yakınında ekmekçi olan yeniçeri Zeynel, Kadırga limanı yakınındaki Çatalfırın'da ekmekçi olan elli altıncı bölük neferatından İsmail, Küçükmustafapaşa'da çörekçi olan beşinci bölük neferatından yeniçeri İbrahim ve Küçükmustafapaşa'da simitçi olan elli birinci bölük neferatından Osman, noksan dirhemle ekmek, çörek veya simit sattıkları için Boğazkesen kalesine kalebend olmuşlardır. Bkz. BOA, C.AS. nr. 18082 / 28.Z.1181.

⁶² BOA, C.BLD. nr. 1451 / 5.C.1114.

ise suçsuz oldukları halde yanlışlıkla suçlu bulduklarını kendi esnaf topluluklarının şahadeti ile ifade ediyorlardı⁶³.

Esnaf yeniçeriler kimi taşra şehirlerinde bazı esnaf kolları için sorun olarak görünse de, kimi şehirlerde ise bazı esnaf kollarında destek alınan kişilerdir. 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kahire’de yeniçeriler, bölgenin yerel esnafı ile ortaklıklar kuruyorlar, mensubu oldukları ortamın nişanını taşıyan tabelayı ortak oldukları esnafın dükkân kapısının üstüne asıyorlar ve dükkânın himayesinin kendi ellerinde olduğunu ilan ediyorlardı. Şüphesiz esnafın bu ortaklıklara göz yumma nedeni, yeniçerilerin siyasi gücünden yararlanarak kendilerini koruma altına almak ve hisbe kuralları ile çalışma düzeninden muafiyet sağlamak gayesiyledir⁶⁴. Kahire’de tespit edilen bir başka durum ise, esnaf ve tüccarın yeniçeri teşkilatına girmesi gibi ters yönlü bir hareketin varlığıdır. 17. yüzyılın sonlarından başlayarak Kahire’de kahve, baharat ve kumaş tüccarı biçimsel olarak bir ocağa bağlanmaya başlamıştır. Ocağa girme, bu kuruma büyük maddi destek sağlayan tüccara oldukça pahalıya patlansa da, onlara askerî bir yükümlülük getirmemiştir. Bu yöntemle tüccar, devletin mallarına el koymasından veya bir ceza vermesinden kurtulmuş, iltizam sahibi olma gibi egemen tabakanın kimi ayrıcalıklarından yararlanabilmiştir⁶⁵. Şüphesiz esnaf arasında yeniçeri ocağına girenlerin görülmeye başlanması da, yeniçerilerin esnaflaşmasını kolaylaştırmıştır.

İmparatorluğun büyük şehirlerinde esnaf loncaları içerisinde güç kazanan yeniçerilerin başkentte de aynı konumları söz konusudur. Esnaf ustalarını yanlarına alan yeniçeriler başkentte potansiyel bir siyasi güce sahip olmuşlar ve birçok isyanı başlatmışlardır⁶⁶. Sonuç olarak, yeniçeri-esnaf loncaları ilişkisi imparatorluğun farklı kentlerinde benzerlikler ve değişiklikler göstermektedir. Yeniçeri ocağının kaldırılmasına yakın yıllarda, yeniçerilerin toplumun alt sınıfları ve esnaf zümreleri ile bütünleşerek bir anlamda onları temsil eden bir rol kazandıklarını söylemek mümkündür⁶⁷. Ancak 1826 yılında yeniçeri teşkilatının ortadan kaldırılması, lonca teşkilatının üyelerinin gücünü kırmış, iyi

⁶³ İstanbul’da Zindankapusu dahilinde vakıyyesi iki pareye biber değirmeni ile biber döğen bir yeniçerinin ihtikârlık yaparken yakalanması suçuyla Seddülbahir kalesine kalebend edilmesi sonrasında, padişaha gönderdiği arzuhal ve aktarlar esnafının kendisini doğrulaması hususunda bakınız: BOA, C.ZB. nr. 377 / 18.C.1182.

⁶⁴ André Raymond, *Yeniçerilerin Kahiresi*, s.34.

⁶⁵ André Raymond, *Yeniçerilerin Kahiresi*, s.82-85.

⁶⁶ Robert Olson, “The Esnaf and the Patrona Halil Rebellion ...”, ss.329-344; Robert Olson, “Jews, Janissaries, Esnaf ...”, ss.185-207.

⁶⁷ Mehmet Mert Sunar, “Cauldron of Dissent: A Study of the Janissary Corps, 1807-1826”, *Thesis (Ph.D.)*, State University of New York at Binghamton, Department of History, 2006, s.60.

organize olmuş himaye taraftarları saf dışı bırakılmıştır. Bu olay Osmanlı iktisat politikasında himayecilikten liberalizme geçişte kısmen imkân sağlamıştır⁶⁸.

Yeniçerilerin esnaflık dışında taşra şehirlerinde yaptıkları işler; mukataaları işletmek, kırsal alanlarda tarımsal üretimle uğraşmak, koyun ve keçi besleyip ticaretini yapmak⁶⁹, meraları ellerinde bulundurmamak ve taşımacılık sektöründe çalışmaktır⁷⁰. Örneğin Bursa'da yeniçeriler Mudanya iskelesi mukataasına müdahalede bulunmuşlar, mirî koyunların otlatıldığı meraları ellerine geçirmişler, şehre koyun getirerek bir akçe bile bâc vergisi ödememe gayretinde olmuşlardır. Bursa-Mudanya arasındaki taşımacılık işleri dahi sipâhi oğlanı ve yeniçerilerin eline geçtiğinden, 1610 yılında taşıma ücretlerinin 12 akçeden 60-70 akçeye kadar çıktığı görülmektedir⁷¹. 17. yüzyıl başında yeniçeriler, Kuzeybatı Anadolu sahasında yer alan bazı çiftlikleri de ellerinde bulundurmışlardır. Bu durum muhtemelen yeniçerilerin ve acemi oğlanların tersaneye ve saraya kereste ve yakacak odun sevk etmek için gönderilmeleri esnasında onların bölgede güçlenmeleri ile olmuştur⁷². Kimi zaman bu şekilde gerçekleşen yeniçeri nüfuzu, kimi zaman da devletin aldığı bir takım kararlar sonucunda ortaya çıkmıştır. 18. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti Sırbistan topraklarında hâkimiyetini güçlendirmek için bölgeye çok sayıda yeniçeri yerleştirmiştir. Yüzyılın ortalarından itibaren Sırbistan bölgesinde ve özellikle de Belgrad sahasında yeniçeriler kendilerine ait çok sayıda çiftlik kurmayı başarmışlar ve bu topraklarda halkı bezdiren haksız uygulamalara başlamışlardır. Yeniçerilerin bu egemenlikleri 1792 yılında Belgrad Paşalığından padişah fermanıyla atılıncaya kadar devam etmiştir. 1804 yılında Sırbistan topraklarında patlak veren halk

⁶⁸ Donald Quataert, "19. Yüzyıla Genel Bakış, Islahatlar Devri 1812-1914", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*, ed. H. İnalçık - D. Quataert, Cilt 2, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s.889.

⁶⁹ Besledikleri koyunlardan fazla âdet-i ağnam vergisi istendiği yönünde şikâyette bulunan; Mehmed, Ali, Osman, Hüseyin ve Süleyman adlı yeniçerilerin bu husustaki arzuhalı için bakınız: BOA, C.M.L. nr. 22960 / 24.M.1180; Ayrıca bazı yeniçeriler veya yeniçeri olduklarını iddia edenlerin iskeleden geçirecekleri koyun ve keçi gibi hayvanların miri vergilerini ödemek istememeleri hakkında bakınız: BOA, C.M.L. nr. 13322 / 14.Ca.1140.

⁷⁰ Donald Quataert, "Janissaries, Artisans and the Question of ...", ss.197-203.

⁷¹ Arif Bilgin, *Osmanlı Taşrasında Bir Maliye Kurumu Bursa Hassa Harç Eminliği*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006, s.32, 105, 107, 140.

⁷² Suraiya Faroqhi, "Krizler ve Değişim 1590-1699", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*, Cilt 2, H. İnalçık - D. Quataert (editörler), Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s.577.

ayaklanmasının önemli nedenlerinden biri, bu yeniçeri tâifesinin bölgede başlattıkları haksız uygulamalara dayanmaktadır⁷³.

Bu anlatımların dışında son olarak, Osmanlı yönetiminin Şehzâde Bâyezid vakası sonrasında sadece yeniçerileri değil, aynı zamanda kapıkulu efradı olan altı bölük halkından birçok kişiyi de taşraya gönderdiğini belirtmek gerekmektedir. Devlet bu tâifenin de asli görevleri dışında birtakım iş alanlarında bulunmalarına sıcak bakmaktadır. Bu döneme kadar taşradaki büyük şehirlerde mukataaları iltizama alanlar; zâimler, çavuşlar ve tımar erbabından oluşurken, kapıkullarının sancaklara yerleşmesi sonrasında bu iş özellikle altı bölük sipahilerinin eline geçmiştir. Ayrıca altı bölük askeri, taşrada muhırbaşılık, muhtesiplik, cizye tahsildarlığı ve subaşılık gibi işleri de üzerlerine almaya başlayarak, bu görevler sayesinde ulûfeleri dışında önemli paralar elde etmişlerdir. Devletin köylüye işletmeye vermeyip kendi elinde tuttuğu hassa çiftlikleri dahi, dirlik sahibi askerilerin dışında bilinen bu altı bölük halkına verilebilmektedir⁷⁴. Başkentte kapıkulu süvarilerinin derece ve maaş itibarıyla mevkileri nasıl yeniçerilerden daha yüksekte ise⁷⁵, taşrada da aynı durum geçerli görünmektedir. Bu nedenle yeniçeriler; köy ve kasaba gibi küçük yerleşim birimlerinde güvenliği sağlamaları nedeniyle mukataa deruhte etme konusunda altı bölük halkına göre ikinci derecede bir etkinliğe sahip olmuşlardır⁷⁶. Ancak sonuç olarak 16. yüzyılın sonlarından itibaren gerek altı bölük halkının vergi tahsili ile başlayıp bir bölgenin iltizamını ele almaları yoluyla ve gerekse yeniçerilerin esnaflık yapmaları ve çiftlik sahibi olmaları yoluyla, taşradaki zengin sınıfı oluşturmaya başladıkları gözlemlenmektedir⁷⁷.

Yeniçerilerin Taşrada Kanundışı Davranışları

Osmanlı Devletinin başlangıçta en seçkin piyade birliği olan yeniçeri tâifesinin 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çeşitli nedenlere bağlı olarak sayılarının artırılması ile ocağın disiplin ve düzeninde eskiye nazaran bozulmalar meydana gelmiştir⁷⁸. 1593-1606 yılları arasında yaşanan Osmanlı-Avusturya savaşı sırasında ok, yay, mızrak, kılıç ve kalkan gibi geleneksel silahlarla savaşan

⁷³ Bruce McGowan, "Âyanlar Çağı 1699-1812", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*, Cilt 2, H. İncelik - D. Quataert (editörler), Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s.787.

⁷⁴ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, s.82.

⁷⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, s.137.

⁷⁶ Baki Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s.47.

⁷⁷ Mustafa Cezar, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, İstanbul 1965, s.326.

⁷⁸ Teşkilatın bozulması konusunda bakınız: Koçi Bey, *Koçi Bey Risâlesi*, s.55-59; Yaşar Yücel, *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Kaynaklar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.7vd.

tımarlı sipahilerin, Avusturya tüfekli askerlerine karşı etkisiz kaldıkları görülünce, Osmanlı yönetimi acilen yeniçerilerin sayısını artırma kararı almıştır. Bu nedenle 1550'lerde yeniçerilerin sayısı 13.000 olarak görülürken 1600'lerde bu sayının 38.000'e çıktığı görülmektedir⁷⁹. Şüphesiz yeniçeri sayılarındaki bu artış bir yandan ocağın disiplin ve düzeninde sıkıntılar meydana getirirken diğer yandan savaş sonrası gözden düşen sipahilerle aralarında var olan rekabet ve gerilimin biraz daha artmasına sebebiyet vermiştir.

Devleti etkileyen her sosyal ve ekonomik gelişme devletten ulûfe alan yeniçeri tâifesini de etkilediğinden, taşrada birçok yerleşim biriminde yeniçerilerin içine karıştıkları kanun dışı davranışlar sıkça görülmeye başlanmıştır. Bu davranışlardan adam dövme, küfretme ve hançerle tehdit etme gibi bireysel olarak yapılanları en basit olanlarıdır ki, önlenmeleri veya cezalandırılmaları kolay görünmektedir⁸⁰. Ancak birkaç yeniçerinin örgütlenmesi ile yapılan toplu eylemler, devlet yöneticilerinin başını fazlaca ağrıttacak en tehlikeli türdendir.

Eşkialık yapan⁸¹, ev, ahır ve samanlıkları yakan⁸², cinayet işleyip ismini değiştirerek başka bir şehirde yeniçeri ocağına kayıt olan⁸³, şehir ayamı konumuna gelerek reâyâdan haksız yere vergi toplayan⁸⁴, zulüm yapan ve haksız adam öldüren⁸⁵, bakire kızları zorla kaçıran⁸⁶, yakalanıp cezalandırılmak istenirken kendilerini yakalamakla görevlendirilen rütbelilerin konağını basıp oradaki insanları öldürebilen⁸⁷ birçok yeniçeriyi arşiv belgelerindeki kayıtlarda görmek mümkündür. Hamamdan çıkan kadınları zorla odalarına götüren,

⁷⁹ Halil İnalçık, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700, *Archivum Ottomanicum*, VI, 1980, s.288-289.

⁸⁰ BŞS., B-75, 42b.

⁸¹ Köstendil'de fesat çıkaran, Çankırı sancağında eşkıyalık yapan yeniçeriler hakkında bakınız: BOA, C.DH. nr. 4863 / 29.S.1144; C.AS. nr. 26412 / 29.R.1174.

⁸² Prizren'de eski yeniçeri serdarı Ali Beşe ve bu bölgedeki İskenderiye sahasında olan bazı yeniçerilerin bu davranışları için bakınız: BOA, C.AS. nr. 8925 / 29.Z.1126.

⁸³ İznik'teki Eşrefzâde dergâhının şeyhini katleden ve Vidin'e kaçarak burada ismini değiştirerek yeniçeri ocağına dahil olduğu düşünülen Hatab oğlu Süleyman hakkında bakınız: BOA, C.ADL. nr. 3896 / 10.Ş.1148.

⁸⁴ Hüseyin Çınar, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntâb...", s.108.

⁸⁵ Bursa'ya bağlı Yenişehir'de halka salyaneler tevzi eden ve baskı yapan yeniçeriler hakkında bakınız: BOA, C.ADL. nr. 281 / 29.Ş.1174.

⁸⁶ Üsküdar'ın Bakkal-ı Cedid köyünde iki zımmının bakire kızlarını zorla kaçırdıkları, Bostancıbaşı köprüsü adlı mahalde yakalanıp Bostancıbaşı Ağa tarafından hapsedilen, Kastamonulu Halil ve Bolulu Satı Ali adlı yeniçeriler hakkında bakınız: BOA, C.AS. nr. 33254 / 26.Ca.1181.

⁸⁷ Antep'te yeniçerilik iddiası ile haydutluk yapan sekiz serdengeçti ağasının, tediplerine giden Turnacıbaşı'nın konağını basarak yirmi kişiyi katletmeleri hakkında bakınız: BOA, C.ZB. nr. 4490 / 11.R.1193.

geceleeri yol kesip insanları soyan, odalarında şarap ve fahişe âlemleri yapan⁸⁸, ahlaksız kadınlara erkek kıyafeti giydirip gizlice cinsel âlemler yapan yeniçerilerin, esrar gibi uyuşturucu kullanımları da söz konusu idi. Bu tarz karanlık eylemlerde ve bağlantılarda özellikle kahvehâneler kullanılmaktadır. Devletin bu işlerin yapıldığı kahvehâneleri kapatan ve kahvehânelerin sahibi olan kahvecileri başka şehre sürgün eden sıklıkla çıkarılmış kararları bulunmaktadır⁸⁹. 1751 senesine ait Bursa'ya gönderilen üç ferman örneğinde; İstanbul'da Karaman-ı Kebîr mahallesi sâkinlerinden Kahveci Küçük Mehmed ve Üsküdar sâkinlerinden Kahveci Hasan adlı cebeciler ile Üsküdar'da top arabacılarından kahveci Sansar Mustafa ve Küçük Karaman adlı mahallede sâkin yeniçerileri ortalarından 11. bölüğün neferâtından kahveci Ahmed adlı kişilerin, dükkânlarında memnûâttan olan esrarı satıp ibâdullahı idlâl eylediklerinden Bursa'ya sürgün edildikleri görülmektedir⁹⁰.

Yeniçerilerin yaptığı kanun dışı davranışlardan başka, özellikle mâlî konularda yeniçeri ağaları veya yeniçeri serdarları da ellerindeki güç ile kanun dışı davranabiliyorlardı. Yeniçeri askerinin maaşlarını zimmetine geçirme⁹¹, ocak neferatından cerâim bahanesiyle paralar toplama⁹², reâyâdan çeşitli ifadeler altında haksız yere vergi toplama⁹³, bu faaliyetlerde başka devlet görevlileri veya güç sahibi kişilerle ittifak kurarak hareket etme⁹⁴ ve çeşitli iş alanlarına müdahale etme⁹⁵ sıkça görülen vakalardır.

⁸⁸ BŞS., B-20,33b.

⁸⁹ Şüphesiz bu bölümde örneklendirilen yeniçerilerle ilgili kanun dışı davranışlar, taşradaki tüm yeniçeriler için genelleştirilmemelidir. Konu hakkında başkente yollanan şikayetlerin, geneli ne ölçüde ilgilendirdiği ancak olayların istatistiksel verileriyle anlaşılabilir. Bu bağlamda taşradaki bütün askerlerin eşkıya türü davranışlarda bulunduğu algılanmamalıdır.

⁹⁰ BŞS., B-171, 9a-9b.

⁹¹ BOA, C.AS. nr. 20574 / 29.Ş.1133.

⁹² Şam kalesi muhafazasında görevli yeniçerilerin ağası olan sabık Ali Ağa'nın on altı bölük ustasını katletmesi, ocak mensuplarından 5000'den fazla altın ve cerâim olarak para alması ve zimmetine geçirmesi hususunda bakınız: BOA, C.AS. nr. 45635 / 25.S.1201.

⁹³ Reâyâdan harc-ı makul adıyla para toplanması hususunda bakınız: BOA, C.SM. nr. 2632 / 29.Z.1128.

⁹⁴ Kıbrıs yeniçeri ağasının başpiskopos, keşiş ve bazı kimselerle birleşerek zımmi halktan cizye ve nüzul vergileri dışında çeşitli adlarla para tahsil etmesi hususunda bakınız: BOA, C.ADL. nr. 833 / 29.R.1118.

⁹⁵ Selanik yakınında bulunan Sidrekapısı madeninin kömürcü ve madenci reâyâsının işlerine müdahale eden yeniçeri ağaları hususunda bakınız: BOA, C.DRB. nr. 2754 / 15.N.1152.

Taşrada kontrolsüz kalan birçok yeniçerinin, yaptıkları usulsüz davranışların yanında seferlere dahi iştirak etmek istememeleri⁹⁶ veya bazı yeniçerilerin sefere gideceklerini bahane ederek şehir halkına zulmeden davranışlarda bulunabilmeleri en sıkıntılı konulardır. Sefere iştirak etmeyen yeniçeriler taşrada yanlarına eşkiyayı topluyorlar, onlara yakalı kaftan ve yeniçeri pabucundan oluşan yeniçeri kıyafeti giydirip reâyâyâ zulümler yapıyorlardı. Nikâhlı kadınları ve bakire kızları zorla ele geçirerek kimileri ile cebren nikâh yaptıkları, kimilerini de istedikleri kimselere verdikleri görülebilmekteydi⁹⁷. Biz ehl-i seferiz diye şehir içinde oturup, sokaklarda ahlak dışı davranarak harp aletleri ile Müslümanların dükkânlarını basan bazı yeniçeriler, esnaftan; para, şalvarlık çuka kumaşı, mintan, şalvar, gümüş düğme, dizlik ve sâir eşyaları zorla istiyorlardı. Esnafın bu yüzden dükkânlarını bile açmak istemedikleri görülmekteydi. Osmanlı yönetimi taşrada evleri dahi basıp eşya ve araçları yağma edip, halkın ırz ve namusunu rencide ederek kanundışı davranan yeniçerileri resmi yazışmalarda; yeniçeriliğin ne olduğunu bilmeyenler, itaatsiz, ırz, namus ve şerefi olmayanlar veya emektar ve sahih yeniçerilerin şeref ve kadirlerini küçülten kişiler olarak belirtmektedir⁹⁸.

Şehirlerde yeniçerilerin yaptıkları uygunsuz davranışlar ve zulümlerin merkeze bildirilmesi durumunda, kimi zaman yeniçeri ocağı ağalarından bir tanesi şehre teftiş için mübaşir olarak gönderilebilmektedir. Şehre gelen ağa, kanundışı davranan yeniçerilerin zapt edilmesi, muhalefet edenler hangi tâifeden ise isim ve şöhretlerinin başkente yazılıp bildirilmesi ve tımandan ihraç olunması kararının çıkartılması işlemlerinde görevlendiriliyordu⁹⁹. Şüphesiz kanun ve emirlere aykırı davranan veya zabitlerine itaatsizlik eden yeniçerilere devlet yönetimi tarafından suçlarına göre değişik cezalar veriliyordu. Ulûfelerinin kesilmesi¹⁰⁰, kendilerine tahsis edilen dirliklerinin veya tımar alanlarının geri alınması yeniçerilere yönelik uygulanan en güçlü ceza yöntemleridir. Özellikle sefere katılmayan taşradaki yeniçeriler, dirliklerinin kesilmesi ile tehdit ediliyorlardı. Onlar da; “Hizmetlerimiz vardır, tarlalarımızı der-anbar edemedik” gibi ifadelerle bahanelerini ileri sürüyorlardı¹⁰¹. Ancak sefere memur olan yeniçerilerin sefere katılmamalarının yaygınlaştığı dönemlerde devlet,

⁹⁶ M. Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan 'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri*, CHP Manisa Halkevi Yayınları, İstanbul 1944, s.124-128. Mısır askerinin İran seferine vaktinde gelmeyip, savaş sırasında da harbe katılmayarak Musul taraflarına kaçması konusunda sorumlu tutulan yeniçeri serdarı Molla Mehmed'in cezalandırılması hususunda bakınız: BOA, İE.AS. nr. 8231 / 29.Z.1146.

⁹⁷ BŞS., A-174, 95b.

⁹⁸ BŞS., B-164, 85a.

⁹⁹ BŞS., B-15, 136a.

¹⁰⁰ BŞS., A-155, 177a.

¹⁰¹ BŞS., B-25, 139b-140a.

Yeniçerilerin evlerinin önünde asılmaları yönünde fermanlar çıkarmıştır¹⁰². Çok ağır suçların dışında yeniçerilere en çok uygulanan ceza yöntemi devlet kademesindeki diğer suçlu görevlilere de verilen sürgün¹⁰³ veya kalebend cezasıdır¹⁰⁴. Bu cezalar yeniçerilerin ıslah-ı nefis etmesi için veriliyor, içlerinden bazıları kendi nefislerinin ıslah ettiğini belirten dilekçelerle padişahın aklarını ve serbest bırakılmalarını istiyorlar¹⁰⁵ ve bu isteklerini duruma göre gönderilen hatt-ı hümayûnla elde edebiliyorlardı¹⁰⁶. Bazen af isteği yeniçeri ocağı ihtiyarlarının başvurusu ile de olabilmekteydi¹⁰⁷.

Yeniçerilerin kendi yandaşlarına yeniçeri kıyafeti giydirerek taşrada kanundışı davranışları sergilemeleri, bazı uyanık reâyânın da bu eyleme yönelmelerini başlatmıştır. Devşirme sisteminin bozulmasından istifade ederek kendini yeniçeri olarak tanıtan bu sahtekârların yaptıklarının acı faturası da halk arasında yeniçerilere kesilmektedir. Börk denilen yeniçeri başlığını giyerek yeniçeri kılığına girmiş sahtekârlar, vergi ödemiyorlar, hatta halktan kanunsuz vergiler topluyorlar ve zulüm yapıyorlardı¹⁰⁸. Halkın mal ve erzakını gasp eden,

¹⁰² BŞS., B-14, 94a.

¹⁰³ İstanbul Tavukpazarında Mahmudpaşa mahallesinde sakin Hacı Hüseyin adlı kişinin hanesine katran sürerken yakalanan yeniçeri Ali'nin memleketi İzmir'e sürgünü hakkında bakınız: BOA, C.AS. nr. 50289 / 2.Ca.1178.

¹⁰⁴ Yeniçeri zümresinden Kanlı Ahmed'in halka yaptığı zulümler sebebiyle İnöz Kalesi'ne kalebend edilmesi hakkında bakınız: BOA, C.ZB. nr. 623 / 4.M.1133. Yeniçeri kâtibi olan Mehmed Emin'in Magosa Kalesi'ne hapsi hakkında bakınız: C.AS. nr. 52738 / 29.N.1144. Kars Kalesi muhafazasında olan yeniçeri serdengeçtilerinden birkaç kişinin zabitlerine itaatsizliklerinden dolayı Samsun kalesine kalebend edilmeleri hususunda bakınız: C.AS. nr. 31787 / 23.Za.1191. Rumeli'de Berkofça kazası ahâlilerinin kendilerine zulmeden Hacı Halil oğlu Molla Mehmed adlı yeniçeriye şikayet etmeleri ve bu yeniçerinin Üsküp kalesine kalebend edilmesi hususunda bakınız: C.ZB. nr. 3290 / 26.B.1190.

¹⁰⁵ Kasapbaşların ve rençberlerin işlerine müdahil olup bu nedenle kalebend cezasına çarptırılanlardan yeniçeri Ahmed'in ıslah-ı nefis beyanıyla af istemesi için verdiği arzual hakkında bakınız: BOA, C.ZB. nr. 2248 / 29.R.1144.

¹⁰⁶ Fitne çıkardığı gerekçesiyle sürgün edilen Erzurum yeniçerileri Serdengeçti Ağası Güzel İsmail Ağa'nın affı hakkında bakınız: BOA, C.AS. nr. 13537 / 24. Z.1121. Yeniçerilik iddiası ile Bilecik kasabası köylerinde oturan zımmi reâyâyî taciz eden Hacı Murad'ın Silyoki köyüne sürgün edilmesi sonrasında ıslah-ı nefis etmesiyle affı hakkında bakınız: C.ZB. nr. 595 / 24.L.1111. Tolcu Kalesi'nde kalebend olan Kili sakinlerinden Hacı İbrahim Usta'nın affı için bakınız: C.AS. nr. 24459 / 16.Za.1137.

¹⁰⁷ Gemlik ve Yalakabad kazalarında vâkî Karacalı, Büyük Kumla, Enarlı ve Emrudlu karyeleri civarında hassa kayıkhanesine ait korulardan emre hilaf hareket ederek eşcar (ağaç) kesen yeniçerilerin Seddülbahir kalesine kalebend edilmeleri sonrasında, yeniçeri ocağı ihtiyarlarının isteği ile bu yeniçerilerin ocağa teslimi hususunda bakınız: BOA, C.AS. nr. 49343 / 29.Z.1177.

¹⁰⁸ Mücteba İlgürel, "Yeniçeriler", s.392. Aydın Muhassılı Yeğen Ali Paşa ve Aydın muhassılığında dahilinde vâkî yerlerde kadınlar, kethüda yerleri, yeniçeri serdarları,

silahla ev basıp kadınları götürün, kadınları ve cariyeleri başka şehirlerde satan¹⁰⁹ ve halka zulmeden bu sahte yeniçerilerin yakalanması veya idam edilmesi konusunda başkentten taşra idarecilerine birçok yazı gönderilmiştir. Seydişehir’de ulema tâifesi ve sâir reâyâ kadıya giderek; İran seferine katılan bazı kişilerin yeniçeri olmadıkları halde yeniçerilik iddiasında bulunup vergi ödemeye iştirak etmedikleri ve yakınlarına dahi vergi ödettirmediği, bu şahıslardan etkilenen bazı insanların da başlarına puş giyerek yeniçerilik iddiasında oldukları ile ilgili şikayette bulunmuşlardır¹¹⁰. Vergiden kaçmak, farklı bölgelerde farklı iş alanlarında da olabilmektedir. Beyrut, Halep, Şam ve sâir illerde oturan bazı kahve tacirleri kendilerini yeniçeri göstererek kahve rüsümü mukataasına vergi ödemekten kaçmaya çalışıyorlarken¹¹¹, Tuna nehri kıyısındaki tacirlerin bazıları da, Bergos iskelesi tütün gümrüğüne yeniçeriyim diyerek vergilerini ödemek istemiyorlardı¹¹². Niğde kazasında züema ve erbab-ı tımar tâifesi kadıya başvurarak, kendi tasarruflarında olan tımarların karyelerinde oturan reâyânın İstanbul’a gittiklerini, kimisinin sipahi ve kimisinin yeniçeri kıyafeti giyerek zabıtalara birkaç akçe hizmet edip kendilerini bu şekilde tanıttıklarını, böylece kendilerine vermeleri gereken vergileri ödemediklerini şikâyette bulunuyorlar ve bunların gerçekten yeniçeri olup olmadıklarının tespitini istiyorlardı¹¹³.

Reâyâ arasından çıkan sahte yeniçerilerin dışında taşra şehirlerindeki bazı levend tâifesi de kendilerini yeniçeri gibi gösterebiliyorlardı. Bu durumun tespit edildiği Bursa şehri sicillerinde konu şu şekilde ifade edilmektedir: “Levend tâifeleri hiç nesne değillerken, burma astar, yağmurluk, gürde ve varsak (uzun kesici savaş bıçağı) takınıp, önlüklü pabuç, yakalı dolama ve şebkûlah (bir çeşit başlık) giyinip, yeniçeri adıyla gezip fukarayı incittikleri dahi haber alındığından, bunların tutulup muhkem haklarından geldirilmesi”¹¹⁴. Tüm bunların yanı sıra başkentte gerçekten yeniçerilik yapmış olup da uygunsuz davranışlarda bulunmaları ile görevlerinden alınmaları sonrasında taşradaki memleketlerine giden ve buralarda yalan söyleyerek taşraya tayinlerinin çıktığı bahanesiyle halka zulüm yapmaya devam edenler de bulunabilmekteydi. Dolayısıyla taşrada kimin

voyvodalar, sâir zabitan ve âyânlara gönderilen hükümde, yeniçerilik iddiasında bulunarak halka zulmedenlerin, vergi ödemeyenlerin ve askerî kıyafet giyenlerin engellenmesi ve cezalandırılması emredilmektedir. Bkz. BOA, C.ML. nr. 6247 / 8.Z.1169.

¹⁰⁹ BŞS., A-155, 109a.

¹¹⁰ BOA, C.ML. nr. 7747 / 29.L.1149.

¹¹¹ BOA, C.ML. nr. 13313 / 11.Ş.1175.

¹¹² BOA, C.ML. nr. 8709 / 29.Z.1173.

¹¹³ BOA, C.AS. nr. 26685 / 29.Za.1177.

¹¹⁴ BŞS., B-20, 187b. Ayrıca bazı levendlerin, acemi oğlanlarının ve yeniçerilerin ise yasakçı olarak görevlendirilmişler gibi davranarak halka zulmettikleri görülmektedir. Bkz. Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, s.76.

gerçekten bu görevde olduğunu tespit etme konusunda halkın gerekli bilgiye ulaşma imkânı yetersiz görünmekteydi.

Değerlendirme

Yeniçeri teşkilatının oluşturulduğu dönemden başlayarak 16. yüzyıl ortalarına kadar geçen süre içerisinde, yeniçerilerin sıkı bir ocak disiplini altında evlenmeden sadece askerlikle uğraştıkları, ancak emeklilik dönemlerinde normal hayata geçebildikleri kabul görmüş klasik bir bilgidir. Fakat bu bilgi yeniçeri teşkilatının var olduğu tüm zamanları ve Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu tüm sahaları kapsayan bir anlatımla yapıldığından büyük hata içermektedir. 16. yüzyılın ikinci yarısı içerisinde yeniçerilerin taşradaki varlığı büyük bir artış göstermiş, pek çok yeniçeri şehirlileşmiş, çeşitli şehir faaliyetlerini benimsemiştir. Bu gelişmenin yanında yeniçerilerin zamanla esnaflaşması veya değişik iş kollarında etkinlikte bulunmaları şeklinde görülen ilişkinin tersi bir durumda söz konusudur ki, o da aynı süreçte esnafın ve halkın yeniçerileşmesi hareketidir. Her iki durum da, yeniçeri teşkilatının bilinen ocak kurallarına ters gibi görünmesine rağmen, devletçe kabullenilmiş görünmektedir.

Yeniçerilerin esnaf loncaları ile bağlantıları ve çeşitli iş kollarındaki varlıkları, Osmanlı topraklarında yer alan değişik şehirlerde farklı şekillerde gelişim göstermiştir. 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önemli taşra şehirlerinde gözlenebilen bu durum, yeniçeri ocağının kaldırıldığı 1826 senesine kadar yoğun bir şekilde sürmüştür. Başkent İstanbul ile Kahire, Şam ve Halep gibi Ortadoğu şehirlerinde daha çok loncalar üzerinde baskı kurarak güç kazanan yeniçeriler, Balkan şehirlerinde ise tarımsal üretim ünitelerinde kontrolü ele geçirmişlerdir. Normal şartlarda yeniçeriler aldıkları maaş açısından değerlendirildiklerinde, ekonomik yönden daha çok orta halli bir durum göstermektedirler. Ancak devlet otoritesini temsil etmeleri sebebiyle toplum içinde itibarlı bir yere sahip olduklarının farkında olan bazı yeniçeriler, bu statülerini kullanarak ticari faaliyetlerde de avantajlı hale gelme girişimi ile zenginleşmişlerdir. Devlettten aldıkları maaş, vergi muafiyetleri ve taşrada yaptıkları ticari faaliyetler sonucunda, bu kişiler servet sahibi olma konusunda sıradan reâyâyâ göre oldukça avantajlıydılar. Bu durumun farkında olan birçok Müslüman reâyâ da, yeniçeri ocağına girme imkânını parayla satın alarak, vergi toplama işine katılma ve statülerini değiştirme gayreti içerisindeydiler¹¹⁵. Ticaret dışında yeniçerilerin esnaflığa yönelmeleri de, evlenip kışlanın dışında yaşamayı seçtiklerinde herhangi bir gelirlerinin olmamasıyla çok yakından ilintili görünmektedir.

Sonuç olarak yeniçeri teşkilatının kurulduğu ve disiplinli yönetildiği dönemde, bu teşkilata mensup askerlerin başka işlerle meşgul olmaları şüphesiz

¹¹⁵ Bkz. Abdul Rahim Abdul Rahman ve Yuzo Nagata, "The Iltizam System in Egypt and Turkey", *Journal of Asian and African Studies*, 14, 1977, ss.169-194.

kuruluş amacı gereği söz konusu değildir. Ancak zaman faktörü nasıl insanoglunun kurduğu birçok örgütlenmeyi değiştiriyorsa, yeniçeri teşkilatı da doğal olarak bir dönem sonra kuruluş sürecinden farklı bir yapıya bürünmüştür. Dolayısıyla Osmanlı'ya zaman içinde etki eden iç ve dış dinamiklerin, yeniçeri tâifesinin kuruluş dönemindeki görev alanının sınırları dışına çıkmasına doğal etkisi bulunmaktadır. Ayrıca yeniçerilerin 16. yüzyıl sonrasında devlete karşı gelen faaliyetlerindeki artış gerici bir özellikten ziyâde, bu tâifenin taşrada kazandıkları ekonomik ayrıcalıklar ve hareket özgürlüklerini kaybetmemek gibi sosyo-ekonomik çıkarlara yöneliktir. Bu çıkarlar için girişilen çabalar, 18. yüzyılda yeniçerileri daima silah altında bulunan bir ocak üyesi olmaktan çıkarıp, hemen hemen hiç ücret almayan, asıl kazançlarını vergi muafiyetleri ve dokunulmazlıkları ile elde eden küçük esnaftan ve çiftlik sahiplerinden oluşan bir milis gücüne kadar dönüştürmüştür.

Kaynakça

A- Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İstanbul.

a. Cendet Tasnifi (C.):

Adliye (ADL.): nr. 281, 833, 3626, 3896.

Askeriye (AS.): nr. 8925, 13061, 13537, 18082, 18637, 19221, 20574, 24459, 26412, 26685, 31787, 32391, 33254, 42881, 45635, 49343, 50289, 52644, 52738, 53759.

Belediye (BLD.): nr. 531, 1451, 3378, 3887, 5563.

Dahiliye (DH.): nr. 4863, 17226.

Darphane (DRB.): nr. 2754.

Maliye (ML.): nr. 6247, 7747, 8709, 13313, 13322, 22960, 29136.

Saray (SM.): nr. 2632.

Zabtiye (ZB.): nr. 377, 595, 623, 2248, 3290, 4307, 4490.

b. İbnü'l-Emin Tasnifi (İE):

Adliye (ADL.): nr. 13.

Askeriye (AS.): nr. 8231.

Bursa Şer'iye Sicilleri (BŞS.), Ankara Milli Kütüphane, Yazmalar Bölümü.

A-129, A-145, A-155, A-174, B-14, B-15, B-20, B-25, B-30, B-55, B-75, B-164, B-168.

B- Kitap ve Makaleler

ABDUL RAHMAN, Abdul Rahim ve Nagata, Yuzo, "The Iltizam System in Egypt and Turkey", *Journal of Asian and African Studies*, 14, 1977, ss.169-194.

ÁGOSTON, Gábor, *Barut, Top ve Tüfek: Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, Çev: Tanju Akad, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, Cem Yayınevi, İstanbul 1995.

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1453-1559)*, Cilt 2, Cem Yayınevi, İstanbul 1995.

AKSAN, Virginia H. "Whatever Happened to the Janissaries? Mobilization for the 1768-1774 Russo-Ottoman War", *War In History*, 5, 1998, ss.23-36.

BARCAN, Ömer Lütfi, "Tımar", *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 12/1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir 1997, ss.286-333.

BİLGİN, Arif, *Osmanlı Taşrasında Bir Maliye Kurumu Bursa Hassa Harç Eminliği*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2006.

- BEŞİRLİ, Mehmet, *Orta Karadeniz Kentleri Tarihi I, Tokat (1771-1853)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları, Tokat 2005.
- CEZAR, Mustafa, *Osmanlı Tarihinde Levendler*, Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, İstanbul 1965.
- ÇAKIR, Baki, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI-XVIII. Yüzyıl)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.
- ÇINAR, Hüseyin, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntâb (Antep) Şehrinde Bir Güç Unsuru Olarak Yeniçeriler”, *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu*, Editör: Yusuf Küçükdağ, Gaziantep Valiliği Yayınları, Gaziantep 2000, ss.97-110.
- EMECEN, Feridun M., *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- ERGENÇ, Özer, “XVIII. Yüzyıl Başlarında Edirne'nin Demografik Durumu Hakkında Bazı Bilgiler”, *IX. Türk Tarih Kongresi (Bildiriler)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, ss.1415-1424.
- ERGENÇ, Özer, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995.
- ERGİN, Osman Nuri, *Mecelle-i Umûr-ı Beledîyye*, II. Cilt, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 1995.
- FAROQHİ, Suraiya, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994.
- FAROQHİ, Suraiya, “Krizler ve Değişim 1590-1699”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*, ed. H. İnalcık - D. Quataert, Cilt 2, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, ss.543-757.
- FODOR, Pál, “Bir Nasihat-name Olarak Kavanin-i Yeniçeriyân”, *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi: Tebliğler III*, 23-28 Eylül 1985, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1986, ss.217-224.
- GENÇ, Mehmet, “Ottoman Industry in the Eighteenth Century: General Framework, Characteristics, and Main Trends”, *Manufacturing in the Ottoman Empire and Turkey, 1500-1950*, Ed. Donald Quataert, SUNY Press, Albany 1994, ss.59-86.
- GOODWIN, Godfrey, *Yeniçeriler*, Çev: Derin Türkömer, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2001.
- GRANT, Jonathan A., “Rethinking the Ottoman “Decline”: Military Technology Diffusion in the Ottoman Empire, Fifteenth to Eighteenth Centuries”, *Journal of World History*, X/1, 1999, ss.179-201.
- İLGÜREL, Mücteba, “Yeniçeriler”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 13, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Eskişehir 1997, ss.385-395.
- İNALCIK, Halil, “Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700”, *Archivum Ottomanicum*, VI, 1980, ss.283-337.
- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600*, Cilt 1, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000.

- İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev: R. Sezer, 4. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- İNALCIK, Halil - Arı, Bülent, "Türk-İslam-Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalcık'ın Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, 2005, ss.27-56.
- KAFADAR, Cemal, "Yeniçeri-Esnaf Relations: Solidarity and Conflict", *M.A. Thesis*, McGill University, Montreal 1981.
- Kavânîn-i Yeniçeriyân-ı Dergâh-ı Âlî*, Atatürk Kitaplığı Belediye Yazmaları, O.97.
- Koçi Bey, *Koçi Bey Risâlesi*, Yayına Haz: Yılmaz Kurt, Ecdad Yayınları, Ankara 1994.
- KRAUSE, Keith, *Arms and the State: Patterns of Military Production and Trade* Cambridge University Press, Cambridge 1992.
- LEVY, Avigdor, "Military Reform and the Problem of Centralization in the Ottoman Empire in the Eighteenth Century", *Middle Eastern Studies*, Cilt 18, Sayı 3, 1982, ss.227-249.
- MCGOWAN, Bruce, "Âyanlar Çağı 1699-1812", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*, ed. H. İnalcık - D. Quataert, Cilt 2, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, ss.759-884.
- MURPHEY, Rhoads, *Kanûn-nâme-i Sultâni li 'Azîz Efendi. Azîz Efendi's Book of Sultanic Laws and Regulations: An Agenda for Reform by a Seventeenth-Century Ottoman Statesman*, Harvard University Press, Cambridge 1985.
- MURPHEY, Rhoads, *Osmanlı'da Ordu ve Savaş 1500-1700*, Çev: M. Tanju Akad, Homer Kitabevi, İstanbul 2007.
- Mustafa Âli, *Nâdirü'l-Mehârib*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan, No.1290.
- Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-vukû'ât*, Cild-i Evvel, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1294.
- OLSON, Robert, "The Esnaf and the Patrona Halil Rebellion of 1730: A Realignment in Ottoman Politics?" *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 20, 1976, ss.329-344.
- OLSON, Robert, "Jews, Janissaries, Esnaf and the Revolt of 1740 in Istanbul," *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 22, 1978, ss.185-207.
- Peçevî İbrahim Efendi, *Tarîh-i Peçevî*, El Yazması, Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Demirbaş No: AETrh109.
- QUATAERT, Donald, "Janissaries, Artisans and the Question of Ottoman Decline, 1730-1826", *Workers, Peasants and Economic Change in the Ottoman Empire, 1730-1914*, ed., Donald Quataert, *The Isis Press*, İstanbul 1993, ss.197-203.
- QUATAERT, Donald, "19. Yüzyıla Genel Bakış, Islahatlar Devri 1812-1914", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914*, ed. H. İnalcık - D. Quataert, Cilt 2, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, ss.885-1051.
- RAYMOND, André, *Yeniçerilerin Kahiresi, Abdurrahman Kethüda Zamanında Bir Osmanlı Kentinin Yükselişi*, Çev: Alp Tümertekin, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

- SUNAR, Mehmet Mert, “Cauldron of Dissent: A Study of the Janissary Corps, 1807-1826”, *Thesis (Ph. D.)*, State University of New York at Binghamton, Department of History, 2006.
- TURAN, Şerafettin, *Kanuni'nin oğlu Şehzade Bayezid Vaka'sı*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1961.
- ULUÇAY, M. Çağatay, *XVII. Asırda Saruhan 'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, CHP Manisa Halkevi Yayınları, İstanbul 1944.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, Cilt I ve II, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- ÜSTÜN, Kadir, “Rethinking Vaka-i Hayriye (The Auspicious Event): Elimination of the Janissaries on the Path to Modernization”, *Master Thesis*, The Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University, Ankara 2002.
- YÜCEL, Yaşar, *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Kaynaklar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

Belge 2: Rumeli'de Berkofça kazası ahaliilerinin kendilerine zulmeden Hacı Halil oğlu Molla Mehmed adlı yeniçeriye şikayet etmeleri ve bu yeniçerinin Üsküp kalesine kalebind edilmesi hakkında. (BOA, C.ZB. nr. 3290 / 26.B.1190)

